

Великий довідник школяра допоможе швидко та ефективно опанувати шкільний курс математики, фізики, хімії, біології та підготуватися до зовнішнього незалежного оцінювання з цих предметів. Велика кількість рисунків, схем, таблиць унаочнює теоретичний матеріал, викладений просто і доступно.

Довідник стане у пригоді під час вивчення нових тем, повторення вже відомого матеріалу, виконання домашніх завдань, а також при підготовці до вступу до вишів.

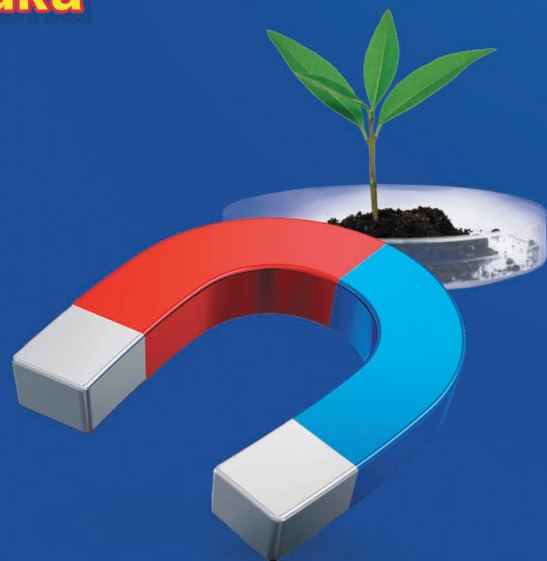
ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

Біологія

Математика

Хімія

Фізика

www.bookclub.ua

ISBN 978-966-14-8729-0

9 789661 487290

5-11
КЛАСИ

**ВЕЛИКИЙ ДОВІДНИК
ШКОЛЯРА ПРИРОДНИЧІ НАУКИ**

ВЕЛИКИЙ ДОВІДНИК ШКОЛЯРА

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

ВІДПОВІДАЄ

Програмі зовнішнього
незалежного оцінювання

5-11
КЛАСИ

Біологія

Математика

Хімія

Фізика

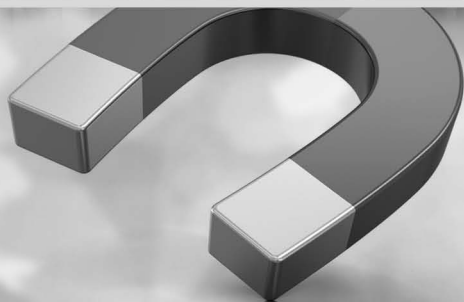
КЛУБ
СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

Біологія
Математика
Хімія
Фізика

5-11

КПАСИ

ВЕЛИКИЙ ДОВІДНИК ШКОЛЯРА

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

ВІДПОВІДАЄ

Програмі зовнішнього
незалежного оцінювання

УДК 373.167.1

ББК 2я7

В27

Жодну з частин даного видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Автори: *О. М. Роганін* (математика),
Л. Е. Генденштейн, Л. А. Кирик, І. М. Гельфгад (фізика),
А. М. Бутенко (хімія),
О. В. Култаєва (біологія)

Дизайнер обкладинки *Ярослав Миколенко*

Навчально-методичне видання

**Великий довідник школяра:
природничі науки. 5—11 класи**

Головний редактор *С. С. Скляр*
Завідувач редакції *О. В. Трефілова*
Відповідальний за випуск *О. М. Сомова*
Редактори *Т. Є. Цента, Н. Я. Василенко, Т. М. Віланова*
Художній редактор *Т. О. Волошина*
Технічний редактор *І. О. Гнідая*
Коректор *Т. М. Петрова*

Підписано до друку 18.02.2015. Формат 60х90/16. Друк офсетний.
Гарнітура «SchoolBook». Ум. друк. арк. 46. Наклад 7000 пр. Зам. №

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля» Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а. E-mail: cop@bookclub.ua

Віддруковано з готових діапозитивів
на ПП «ЮНІСОФТ»
Свідоцтво ДК №3461 від 14.04.2009 р.
www.ttornado.com.ua
61036, м. Харків, вул. Морозова, 13Б

ISBN 978-966-14-8729-0

- © DepositPhotos.com / belchonock, ginospho-
tos1, scanrail, serkucher, обкладинка, 2015
- © Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвіл-
ля», видання українською мовою, 2015
- © Книжковий Клуб «Клуб Сімейного До-
звілля», художнє оформлення, 2015

МАТЕМАТИКА

Натуральні числа і дії над ними.

Геометричні фігури і величини

НАТУРАЛЬНІ ЧИСЛА

Числа 1, 2, 3, ..., які використовують при лічбі предметів, називаються **натуральними числами**. Множину натуральних чисел позначають символом N .

Натуральні числа записують за допомогою символів 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, які називають **цифрами**. Такий запис чисел називається **десятковим**. Число 0 не є натуральним числом.

Одноцифрові числа записують тільки за допомогою однієї цифри.

Наприклад, 2, 3, 6, 9 — одноцифрові числа.

Двоцифрові числа записують за допомогою двох цифр. Перша цифра праворуч позначає число одиниць, а друга — число десятків.

Наприклад, 23, 33, 90, 93 — двоцифрові числа.

Трицифрові числа записують за допомогою трьох цифр, **чотирицифрові** — за допомогою чотирьох цифр і т. д. Число 0 у записі **багатоцифрових** чисел означає відсутність даного розряду в десятковому записі числа.

Читання і запис натуральних чисел

Для читання натуральних чисел їх розбивають, починаючи справа, на групи по три цифри в кожній (перша група зліва може містити одну або дві цифри). Три перші цифри справа становлять **клас одиниць**, три наступні — **клас тисяч**, далі йдуть **класи мільйонів, мільярдів** і т. д.

1 мільйон (1 млн) = 1 000 000

1 мільярд (1 млрд) = 1 000 000 000

Класи	мільярдів			мільйонів			тисяч			одиниць		
	сотні	десятки	одиниці	сотні	десятки	одиниці	сотні	десятки	одиниці	сотні	десятки	одиниці
Розряди												
Число		1	2	0	0	0	3	0	1	2	6	5

Щоб прочитати число, називають, починаючи зліва, по черзі число одиниць кожного класу і додають назву класу. Клас одиниць не називають і не називають також класи, усі три цифри якого — нулі.

Наприклад, число 12 000 301 265 читають так: дванадцять мільярдів триста одна тисяча двісті шістьдесят п'ять.

Порівняння натуральних чисел

Із двох натуральних чисел *меншим* є те, яке при лічбі називають раніше.

Наприклад, число 15 менше від 25, це записують так: $15 < 25$.

Із двох натуральних чисел *більшим* є те, яке при лічбі називають пізніше.

1. Із двох чисел з різною кількістю цифр *більшим* є те, у якого цифр більше.

Наприклад, число 1256 більше від числа 999, це записують так: $1256 > 999$.

2. Якщо два натуральних числа мають однакову кількість цифр, то *більшим* є те число, у якого більше одиниць у найвищому розряді. Якщо ж число одиниць у цьому розряді однакове, то порівнюють розряди на один ступінь нижче і т. д.

Наприклад, $32\ 125 > 15\ 625$, $36\ 115 > 36\ 015$.

3. Найменше натуральне число — 1.

4. Найбільшого натурального числа не існує.

Додавання натуральних чисел

Якщо додати до натурального числа одиницю, одержимо наступне за ним число.

Наприклад, $15 + 1 = 16$, $99 + 1 = 100$.

Додати числа 7 і 2 означає додати до числа 7 два рази одиницю.

Одержимо:

$$7 + 2 = 7 + 1 + 1 = 8 + 1 = 9.$$

Записують так: $7 + 2 = 9$.

Числа, які додають, називають **доданками**; число, яке одержують при додаванні цих чисел, називають їх **сумою**.

У записі $7 + 2 = 9$ числа 7 і 2 — доданки, число 9 — сума.

При усній лічбі можна додавати числа порозрядно. При цьому слід урахувати, що кожні 10 одиниць будь-якого розряду дають одну одиницю вищого (наступного) розряду.

Наприклад, $54 + 67 = (50 + 60) + (4 + 7) = 110 + 11 = 121$.

При додаванні багатоцифрових чисел використовують спосіб додавання «стовпчиком».

Наприклад,

$$\begin{array}{r} 1291 \\ + 3212 \\ \hline 4503 \end{array} \qquad \begin{array}{r} 123215 \\ + 72193 \\ \hline 195408 \end{array}$$

ВЛАСТИВОСТІ ДОДАВАННЯ

- Сума чисел не змінюється при перестановці доданків (*переставна властивість*):

$$a + b = b + a.$$

Наприклад, $125 + 83 = 83 + 125$.

- Щоб додати до числа суму двох чисел, можна спочатку скласти перші два доданки, а потім до одержаної суми додати третій доданок (*сполучна властивість*):

$$a + (b + c) = (a + b) + c.$$

Наприклад, $25 + (75 + 95) = (25 + 75) + 95 = 195$.

- Від додавання нуля число не змінюється:

$$a + 0 = a.$$

Віднімання натуральних чисел

Дію, за допомогою якої за сумою та одним із доданків знаходять другий доданок, називають **відніманням**.

Від числа a відняти число b означає знайти таке число, яке в сумі з b дає число a .

Наприклад, $10 - 3 = 7$, оскільки $7 + 3 = 10$.

Число, від якого віднімають, називають **зменшуваним**; число, яке віднімають, називають **від'ємником**. Результат віднімання називають **різницею**.

У записі $15 - 13 = 2$ число 15 — зменшуване, число 13 — від'ємник, число 2 — різниця.

При діях з натуральними числами зменшуване не може бути меншим від від'ємника. Різниця двох чисел показує, на скільки перше число більше за друге або на скільки друге число менше від першого.

При відніманні багатоцифрових чисел результат зручно знаходити «стовпчиком».

Наприклад,

$$\begin{array}{r} 949 \\ - 232 \\ \hline 717 \end{array} \quad \begin{array}{r} 542 \\ - 129 \\ \hline 413 \end{array} \quad \begin{array}{r} 205\ 342\ 106 \\ - 12\ 251\ 215 \\ \hline 193\ 090\ 891 \end{array}$$

(Точка над цифрою показує, що одиниця позначеного розряду роздроблена на 10 одиниць нижчого розряду.)

ВЛАСТИВОСТІ ВІДНІМАННЯ

- Щоб відняти суму від числа, можна спочатку відняти від цього числа перший доданок, а потім від одержаної різниці відняти другий доданок (властивість віднімання із числа):

$$a - (b + c) = (a - b) - c.$$

Наприклад, $31 - (11 + 12) = (31 - 11) - 12 = 20 - 12 = 8$.

- Щоб від суми відняти число, можна відняти його від одного доданка і до одержаної різниці додати другий доданок (властивість віднімання числа від суми):

$$(a + b) - c = (a - c) + b;$$

$$(a + b) - c = (b - c) + a.$$

Наприклад, $(107 + 95) - 27 = (107 - 27) + 95 = 80 + 95 = 175$;

$$(107 + 95) - 75 = (95 - 75) + 107 = 20 + 107 = 127.$$

Множення натуральних чисел

Помножити число a на натуральне число b означає знайти суму b доданків, кожний з яких дорівнює a :

$$a \cdot b = \underbrace{a + a + a + \dots + a}_b \text{ доданків}$$

Наприклад, $5 \cdot 3 = 5 + 5 + 5 = 15$.

Вираз ab і значення цього виразу називають **добутком чисел a і b** , числа a і b називають **множниками**.

Наприклад, у записі $5 \cdot 3 = 15$ числа 5 і 3 — множники, 15 — добуток.

При усному множенні треба знати, що:

- при множенні на 10 у результаті до числа справа дописують 0:

$$35 \cdot 10 = 350;$$

ЗМІСТ

МАТЕМАТИКА

Натуральні числа і дії над ними. Геометричні фігури і величини.	5
Натуральні числа	5
Читання і запис натуральних чисел	5
Порівняння натуральних чисел	6
Додавання натуральних чисел	6
Властивості додавання	7
Віднімання натуральних чисел	7
Властивості віднімання	8
Множення натуральних чисел	8
Властивості множення	9
Ділення натуральних чисел	9
Властивості ділення	10
Ділення з остачею	11
Наближені значення даного числа	11
Округлення чисел	11
Числові вирази і числові рівності	12
Порядок виконання дій	12
Буквені вирази. Числові значення буквених виразів	12
Формули. Обчислення за формулами	13
Середнє арифметичне кількох чисел	13
Вимірювання величин	13
Одиниці вимірювання довжини	14
Одиниці вимірювання маси	14
Одиниці вимірювання площі	15
Одиниці вимірювання об'єму	15
Одиниці вимірювання часу	15
Квадрат і куб числа	16
Площа прямокутника	16
Об'єм прямокутного паралелепіпеда	16
Дробові числа і дії над ними.	17
Звичайні дробі	17
Порівняння звичайних дробів	17
Правильний і неправильний дріб	17
Ціла і дробова частина числа	18
Додавання і віднімання звичайних дробів і мішаних чисел	19
Десяткові дробі. Читання і запис десятикових дробів	19
Запис десятикового дробу у вигляді звичайного дробу	20
Порівняння десятикових дробів	20
Округлення десятикових дробів	21
Додавання і віднімання десятикових дробів	21
Множення десятикових дробів	22
Ділення десятикових дробів	23
Відсоток	24
Основні задачі на відсотки	24
Рівняння. Розв'язок рівняння	25
Розв'язування найпростіших рівнянь	26
Подільність чисел	26
Подільність натуральних чисел	26
Властивості подільності чисел	26
Дільники і кратні натурального числа	27
Ознаки подільності на 2, 5, 3, 9, 10	27
Ознака подільності на 2	27
Ознака подільності на 3	27
Ознака подільності на 5	28
Ознака подільності на 9	28
Ознака подільності на 10	28
Прості і складені числа	28
Розкладання натурального числа на прості множники	28
Найбільший спільний дільник	29
Найменше спільне кратне	30
Звичайні дробі.	31
Основна властивість дробу	31
Порівняння звичайних дробів	32
Скорочення дробу	32
Основні задачі на дробі	33
Додавання і віднімання звичайних дробів і мішаних чисел	34
Множення звичайних дробів і мішаних чисел	34
Ділення звичайних дробів і мішаних чисел	35
Відношення і пропорції	36
Відношення	36
Пропорції	36
Основна властивість пропорції	36
Пряма і обернена пропорційні залежності	37
Раціональні числа та дії над ними	37
Кординатна пряма	37
Додатні і від'ємні числа	38
Протилежні числа	38
Цілі числа	39
Модуль числа	39
Порівняння додатних і від'ємних чисел	39
Додавання і віднімання додатних і від'ємних чисел	40
Множення і ділення додатних і від'ємних чисел	40
Раціональні числа	41
Запис раціональних чисел у вигляді десятикових дробів	42
Властивості арифметичних дій	42
Прямокутна система координат на площині	43
Властивості рівнянь	44
Перетворення виразів: розкриття дужок, зведення подібних доданків, винесення спільного множника за дужки	45

Алгебра	46	Квадратні рівняння	64
Лінійні рівняння з однією змінною	46	Квадратне рівняння	64
Рівносильні рівняння	46	Неповне квадратне рівняння	
Основні теореми про рівносильність		виду $ax^2 + bx = 0$	64
рівнянь	46	Неповне квадратне рівняння	
Лінійне рівняння з однією змінною	47	виду $ax^2 + c = 0$	64
Цілі вирази	47	Формула коренів квадратного рівняння	65
Раціональні і цілі вирази.	47	Квадратний тричлен.	65
Степінь з натуральним показником і його		Розкладання квадратного тричлена	
властивості	47	на множники	66
Властивості степенів	48	Нерівності	66
Одночлен і многочлен	48	Числові нерівності та їх властивості	66
Дії над одночленами	50	Почленне додавання та множення	
Дії над многочленами	50	числових нерівностей	68
Формули скороченого множення	51	Нерівності зі змінною.	69
Розкладання многочленів на множники	52	Розв'язування нерівностей	69
Функції	52	Рівносильні нерівності	70
Поняття функції. Способи задання функції.		Лінійні нерівності з однією змінною	70
Область визначення,		Системи нерівностей з однією змінною	71
область значень функції	52	Розв'язки систем	71
Графік функції	53	Числові послідовності	72
Лінійна функція $y = kx + b$	53	Арифметична прогресія	72
Системи лінійних рівнянь		Геометрична прогресія	72
з двома змінними	54	Нескінченно спадна геометрична прогресія	73
Графік рівняння з двома змінними.	54	Квадратична функція	73
Системи рівнянь з двома змінними	54	Області визначення деяких функцій.	73
Розв'язування систем. Розв'язки систем	54	Зростання і спадання функцій	74
Рівносильні системи рівнянь	55	Парні і непарні функції	75
Способи розв'язування систем		Квадратична функція $y = ax^2 + bx + c$	
рівнянь з двома змінними.	56	та її властивості	75
Раціональні вирази	58	Функція $y = x^p$	77
Алгебраїчний дріб	58	Розв'язування нерівностей другого степеня	
Основна властивість дробу	58	з однією змінною	78
Скорочення алгебраїчних дробів	58	Метод інтервалів	79
Додавання, віднімання, множення		Алгебра і початки аналізу	80
і ділення алгебраїчних дробів	59	Тригонометричні функції	80
Тотожне перетворення раціональних		Радіанний вимір кутів	80
алгебраїчних виразів.	60	Точки одиничного кола і дійсні числа	81
Степінь з цілим показником		Означення синуса, косинуса, тангенса	
і його властивості	60	і котангенса довільного числа.	82
Стандартний вигляд числа	61	Значення тригонометричних	
Квадратні корені. Дійсні числа	61	функцій деяких кутів	83
Іраціональні числа	61	Знаки тригонометричних функцій	84
Запис ірраціональних чисел у вигляді		Парність (непарність) тригонометричних	
десятькового дробу	61	функцій.	84
Дійсні числа, їх запис у вигляді		Періодичність функції	84
десятькового дробу	61	Періодичність тригонометричних	
Координатна пряма і дійсні числа.	62	функцій (k Z)	84
Формула відстані між двома точками		Співвідношення між тригонометричними	
із заданими координатами.	62	функціями того самого аргумента	85
Квадратний корінь	62	Формули додавання.	85
Арифметичний квадратний корінь	63	Формули перетворення добутку	
Властивості квадратних арифметичних		тригонометричних функцій у суму	85
коренів	63	Тригонометричні функції половинного кута	85

Формули подвійного кута	86	Похідна та її застосування	110
Формули пониження степеня	86	Послідовності	110
Формули перетворення суми		Границя послідовності	111
тригонометричних функцій у добуток	86	Теорема про границі послідовності	111
Вираження тригонометричних		Границя функції в точці	111
функцій через тангенс половинного кута	86	Теорема про границі функції в точці	112
Формули потрійного кута	87	Неперервність функції	112
Формули зведення	87	Означення похідної	112
Формула допоміжного кута	88	Формули диференціювання	113
Функція $y = \sin x$	88	Правила диференціювання	113
Функція $y = \cos x$	89	Похідні вищих порядків	114
Функція $y = \operatorname{tg} x$	89	Фізичний зміст похідної	114
Функція $y = \operatorname{ctg} x$	90	Геометричний зміст похідної	115
Область визначення деяких функцій	90	Рівняння дотичної	115
Тригонометричні рівняння і нерівності	91	Монотонність (зростання, спадання) функції	115
Обернена функція	91	Критичні точки функції	115
Арксинус, арккосинус, арктангенс		Екстремуми функції	116
і арккотангенс	91	Первісна і невизначений інтеграл	116
Значення обернених		Означення	116
тригонометричних функцій деяких чисел	92	Властивості первісної	116
Основні співвідношення	92	Правила інтегрування	117
Обернені тригонометричні функції	93	Таблиця первісних і невизначених	
Функція $y = \arcsin x$	93	інтегралів	117
Функція $y = \arccos x$	94	Визначений інтеграл і його застосування	118
Функція $y = \arctg x$	94	Означення інтеграла	118
Функція $y = \operatorname{arcctg} x$	94	Властивості інтегралів	119
Область визначення деяких функцій	95	Формула Ньютона—Лейбніца	119
Розв'язування найпростіших		Геометричний зміст інтеграла	119
тригонометричних рівнянь	95	Обчислення площ фігур	119
Окремі випадки розв'язання найпростіших		Обчислення об'ємів тіл	120
тригонометричних рівнянь	96	Застосування інтеграла у фізиці	120
Розв'язування найпростіших		Диференціальні рівняння	120
тригонометричних нерівностей ($k \in \mathbb{Z}$)	96	Основні формули комбінаторики	121
Степенева функція, ірраціональні		Перестановки	121
рівняння та нерівності	97	Розміщення	121
Арифметичний корінь та його властивості	97	Комбінації	121
Функція $y = \sqrt{x}$ ($y = \sqrt[n]{x}$, $n \in \mathbb{N}$)	98	Властивості числа комбінації	
Функція $y = \sqrt[3]{x}$ ($y = \sqrt[n+1]{x}$, $n \in \mathbb{N}$)	98	без повторення	122
Область визначення деяких функцій	99	Біном Ньютона	122
Степінь з раціональним показником	99	Трикутник Паскаля	122
Степенева функція $y = x^p$	99	Властивості біноміальних коефіцієнтів	123
Область визначення деяких функцій	101	Теорія ймовірностей	123
Ірраціональні рівняння	101	Позначення й основні поняття	123
Ірраціональні нерівності	102	Класичне означення ймовірності	123
Показникова функція, показникові		Операції над подіями	124
рівняння і нерівності	103	Теорема про додавання ймовірностей	124
Функція $y = a^x$ ($a \neq 1$, $a > 0$)	103	Теорема про множення ймовірностей	125
Показникові рівняння	104	Незалежні випробування. Схема Бернуллі	125
Показникові нерівності	105	Статистична ймовірність	125
Логарифм числа	105	Геометрія	126
Основна логарифмічна тотожність	106	Найпростіші геометричні фігури	
Основні властивості логарифмів	106	та їх властивості	126
Логарифмічні рівняння	108	Точка. Пряма. Відрізок. Промінь	126
Логарифмічні нерівності	109	Геометрична фігура	127

Означення, аксіоми, теореми	127	Коло, описане навколо трикутника	142
Поняття про обернену теорему	128	Дотична до кола та її властивості	143
Властивості відрізків	128	Властивості бісектриси кута	143
Аксіома вимірювання відрізків	128	Коло, вписане в трикутник	144
Аксіома відкладання відрізків	129	Основні задачі на побудову	
Відстань між точками	129	за допомогою циркуля і лінійки	144
Кут	129	Загальна схема розв'язування	
Вимірювання відрізків і кутів	130	задач на побудову	145
Види кутів	130	Чотирикутники	145
Бісектриса кута	131	Паралелограм	145
Трикутник і його периметр	131	Властивості паралелограма	146
Види трикутників	131	Ознаки паралелограма	146
Властивості кутів, види кутів	132	Прямокутник	147
Аксіома вимірювання кутів	132	Ознаки прямокутника	147
Аксіома відкладання кутів	133	Властивості прямокутника	147
Взаємне розташування прямих на площині	133	Ромб	147
Суміжні і вертикальні кути		Ознаки ромба	147
та їх властивості	133	Властивості ромба	147
Паралельні прямі і прямі,		Квадрат	147
що перетинаються	134	Властивості квадрата	148
Аксіома паралельності прямих	134	Центральний кут	148
Кути, утворені двома прямими і січною	134	Вписаний кут	148
Властивості паралельних прямих	135	Середня лінія трикутника	149
Ознаки паралельності прямих	135	Трапеція	149
Перпендикулярні прямі	135	Властивості трапеції	150
Відстань від точки до прямої	136	Властивості рівнобічної трапеції	150
Теореми про паралельність		Подібність трикутників	150
і перпендикулярність прямих	136	Подібні трикутники	150
Трикутники	137	Ознаки подібності трикутників	151
Нерівність трикутника	137	Перша ознака подібності	
Висота трикутника	137	трикутників (за двома кутами)	151
Медіана трикутника	137	Друга ознака подібності трикутників	
Бісектриса трикутника	138	(за двома сторонами	
Ознаки рівності трикутників	138	і кутом між ними)	151
Перша ознака рівності трикутників		Третя ознака подібності	
(за двома сторонами і кутом між ними)	138	трикутників (за трьома сторонами)	151
Друга ознака рівності трикутників (за		Пропорційні відрізки в прямокутному	
стороною і двома прилеглими кутами)	138	трикутнику	151
Третя ознака рівності трикутників		Пропорційні відрізки в крузі	152
(за трьома сторонами)	139	Властивість бісектриси кута	152
Ознаки рівності прямокутних трикутників	139	Теорема Піфагора і її наслідки	152
Властивості рівнобедреного трикутника	139	Наслідки з теореми Піфагора	152
Ознаки рівнобедреного трикутника	140	Теорема, обернена до	
Сума кутів трикутника	140	теореми Піфагора	153
Теорема (теорема про суму кутів		Многокутники. Площі многокутників	153
трикутника)	140	Ламана	153
Наслідки з теореми про суму кутів		Многокутник	154
трикутника	140	Сума кутів многокутника	154
Коло і круг. Геометричні побудови	141	Поняття про площі,	
Коло	141	основні властивості площ	154
Діаметр і хорда	141	Площа прямокутника, трикутника,	
Круг	141	паралелограма, трапеції	155
Властивості серединного		Розв'язування прямокутних	
перпендикуляра до відрізка	142	трикутників	156

Означення синуса, косинуса, тангенса і котангенса гострого кута прямокутного трикутника	156
Основні тригонометричні тотожності	158
Розв'язування трикутників	158
Площа прямокутника, трикутника, паралелограма, трапеції	159
Правильні многокутники	160
Довжина кола	162
Довжина дуги	162
Число	162
Формула відстані між двома точками із заданими координатами	163
Рівняння кола і прямої	163
Рівняння кола	163
Рівняння прямої на площині	164
Умови паралельності двох прямих	164
Умови перпендикулярності двох прямих	164
Поняття про рівність фігур	165
Поняття про подібність фігур	165
Відношення площ подібних фігур	165
Осьова і центральна симетрія; поворот; паралельне перенесення	166
Симетрія відносно точки (центральна симетрія)	166
Симетрія відносно прямої (осьова симетрія)	166
Поворот	166
Паралельне перенесення	166
Приклади фігур, які мають симетрію	167
Вектор. Довжина і напрям вектора. Кут між векторами. Колінеарні вектори. Сума векторів та її властивості. Добуток вектора на число та його властивості. Координати вектора. Скалярний добуток векторів	168
Основні закони додавання векторів	169
Закони добутку вектора на число:	170
Скалярний добуток векторів	170
Закони скалярного добутку	171
Координати вектора	171
Деякі важливі твердження та формули	172
Площина. Аксиоми стереометрії і наслідки з них	172
Площина	172
Аксиоми стереометрії	173
Наслідки з аксіом стереометрії	173
Паралельність прямої і площини	174
Теорема про існування єдиної прямої, паралельної даній прямій	174
Ознака паралельності прямих	174
Ознака мимобіжності прямих	175
Ознака паралельності прямої та площини	175
Ознака паралельності площин	175
Існування єдиної площини, паралельної даній площині	175
Властивості паралельних площин	176
Перпендикулярність прямих і площин	176
Кут між прямою та площиною	176
Пряма, перпендикулярна до площини	176
Властивості перпендикулярних прямої та площини	177
Перпендикуляр і похила	177
Теорема про три перпендикуляри	178
Перпендикулярність двох площин	178
Ознака перпендикулярності площин	178
Властивості перпендикулярних площин	178
Кут між площинами	179
Координати і вектори	179
Відстань між точками	179
Ділення відрізка в даному відношенні	179
Рівняння площини $ax + by + cz + d = 0$	180
Рівняння сфери	181
Координати вектора	181
Рівні вектори	182
Протилежні вектори	182
Довжина (модуль) вектора	182
Сума векторів	183
Властивості додавання векторів	183
Віднімання векторів	183
Множення вектора на число	184
Властивості множення вектора на число	184
Колінеарні вектори	184
Скалярний добуток векторів	184
Властивості скалярного добутку	185
Проекція вектора на вісь	185
Кут між векторами	185
Координатні вектори (орти)	185
Розкладання вектора	185
Многогранники	186
Двогранні кути	186
Лінійний кут двогранного кута	186
Многогранник	187
Призма	187
Властивості призми	187
Паралелепіпед	188
Властивості паралелепіпеда	188
Властивості прямокутного паралелепіпеда	188
Площа поверхні призми	189
Об'єм призми	189
Піраміда	190
Властивості паралельних перерізів піраміди	191
Площа поверхні піраміди	191
Об'єм піраміди	192
Зрізана піраміда	192

Площа повної поверхні зрізаної піраміди	192
Об'єм зрізаної піраміди	193
Тіла обертання	193
Циліндр	193
Площа поверхні і об'єм циліндра	194
Конус	195
Площа поверхні і об'єм конуса	195
Зрізаний конус	196
Площа поверхні і об'єм зрізаного конуса	196
Сфера і куля	197
Площа сфери і об'єм кулі	197
Частини кулі, їх площі поверхні і об'єми	198

ФІЗИКА

7—9 класи	199
Будова речовини. Фізичні і тіла і речовини	199
Атоми і молекули	199
Рух і взаємодія атомів та молекул	
Дифузія	200
Залежність швидкості руху частинок від температури	200
Основні положення молекулярно-кінетичної теорії	200
Порівняльна характеристика газів, рідин і твердих тіл	200
Механічні явища	201
Механічний рух	201
Основні поняття	201
Види рухів	202
Рух по колу	203
Механічні коливання	203
Основні характеристики коливань	203
Взаємодія тіл	204
Закон інерції	204
Маса тіла. Одиниці маси	
Вимірювання маси тіла	204
Густина речовини	205
Сили пружності	206
Закон Гука	206
Сила тяжіння	206
Сили тертя	207
Додавання сил, що діють уздовж однієї прямої. Рівнодійна	207
Тиск твердих тіл, рідин і газів	208
Закон сполучених посудин	208
Закон Паскаля	209
Виштовхувальна сила	
Закон Архімеда	209
Механічна Робота та енергія	210
Закон збереження енергії	211
Прості механізми	
Момент сили. Умова рівноваги тіла, що має вісь обертання	212
«Золоте правило» механіки	214

Теплові явища	214
Кількість теплоти. Теплові машини. Внутрішня енергія і способи її зміни	214
Рівняння теплового балансу	215
Виділення енергії при згорянні палива	216
Теплове розширення	217
Агрегатні стани речовини	217
Перетворення енергії в механічних і теплових процесах. Принципи дії теплових двигунів	218
Двигун внутрішнього згорання	219
Електричні явища. Електричний струм	219
Електричне поле	219
Електризація. Електричний заряд	219
Закон збереження електричного заряду	220
Закон Кулона	220
Електричний струм. Умови існування електричного струму	221
Закон Ома для ділянки електричного кола	222
Послідовне і паралельне з'єднання провідників	223
Робота і потужність електричного струму	224
Закон Джоуля—Ленца	224
Електричний струм в електролітах	225
Закон Фарадея	225
Електричний струм у напівпровідниках	226
Електричний струм у газах	228
Магнітне поле. Взаємодія магнітів	229
Магнітна дія струму	
Взаємодія провідників зі струмами	230
Магнітне поле котушок зі струмом	230
Дія магнітного поля на провідник зі струмом	232
Електромагнітна індукція	233
Досліди Фарадея	233
Правило Ленца	234
Явище самоіндукції	234
Світлові явища. Природа світла. Джерела і приймачі світла	234
Світлові промені	
Прямолінійне поширення світла	235
Закон прямолінійного поширення світла	235
Відбивання і заломлення світла	236
Закони відбивання світла	237
Закони заломлення світла	237
Поширення світла в різних середовищах	238
Дисперсія світла. Спектральний склад світла. Кольори	238
Побудова зображень у плоскому дзеркалі	239
Лінзи	239
Побудова зображень у лінзах	241

Око	243	Механічна робота	273
Вади зору. Окуляри	244	Потужність	274
Оптичні прилади	244	Енергія	274
Фотометрія. Сила світла й освітленість	245	Закон збереження механічної енергії	276
Механічні та електромагнітні хвилі	245	Релятивістська механіка	276
Звукові хвилі. Характеристики звуку	245	Принцип відносності Галілея (або класичної фізики)	276
Швидкість звуку. Поширення звуку в різних середовищах. Відбивання звуку	246	Основні положення спеціальної теорії відносності	276
Електромагнітне поле та електромагнітні хвилі	247	Відносність одночасності	277
Атом і атомне ядро. Атомна енергетика.		Відносність відстаней	277
Будова атома	248	Відносність інтервалів часу	277
Радіоактивність	250	Взаємозв'язок маси та енергії	278
-розпад	251	Молекулярна фізика	278
-розпад	251	Основні положення молекулярно- кінетичної теорії	278
Ядерні реакції	252	Дослідні підтвердження основних положень МКТ	279
Закон радіоактивного розпаду	253	Основне завдання МКТ	279
Ядерна енергетика	253	Кількість речовини	280
Вплив радіоактивного випромінювання на організм	256	Молярна маса	280
РУХ І ВЗАЄМОДІЯ.		Стала Авогадро	281
ЗАКОНИ ЗБЕРЕЖЕННЯ В МЕХАНІЦІ.	257	Ідеальний газ	282
10–11 класи	260	Ізопроцеси	282
Механіка	260	Ізобарний процес	282
Кінематика	260	Закон Гей-Люссака	282
Механічний рух і його характеристики	260	Ізохорний процес	283
Додавання швидкостей	261	Закон Шарля	283
Прямолінійний рівномірний рух	261	Ізотермічний процес	284
Прямолінійний рівноприскорений рух	262	Закон Бойля—Маріотта	284
Вільне падіння тіл	263	Рівняння стану ідеального газу	284
Криволінійний рух	263	Рівняння Клапейрона (рівняння стану для даної маси газу)	285
Рух тіла, кинутого горизонтально	264	Рівняння Менделєєва—Клапейрона	285
Рух тіла, кинутого під кутом до горизонту	264	Основне рівняння молекулярно- кінетичної теорії ідеального газу	285
Рівномірний рух по колу	265	Закон Авогадро	285
Динаміка	265	Властивості газів, рідин і твердих тіл.	
Інерція	266	Взаємні перетворення газів і рідин	286
Взаємодія сил. Закони динаміки. Види сил у механіці	266	Пароутворення і конденсація	286
Другий закон Ньютона	267	Насичена і ненасичена пара	286
Третій закон Ньютона	268	Вологість повітря	287
Межі застосовності законів Ньютона	268	Тверді тіла	288
Сила тяжіння	268	Будова твердих тіл	288
Відмінність ваги від сили тяжіння	269	Механічні властивості твердих тіл	288
Невагомість	269	Закон Гука	289
Рух планет і штучних супутників Землі	270	Властивості рідин	290
Сили тертя	271	Поверхневий натяг	290
Сили тертя ковзання	271	Змочування	291
Сила тертя спокою	271	Капілярні явища	291
Сила тертя кочення	271	Рідкі кристали	291
Рух тіла під дією кількох сил	272	Основи термодинаміки	292
Закони збереження в механіці	272	Внутрішня енергія тіл	292
Імпульс тіла	272	Способи зміни внутрішньої енергії	292
Закон збереження імпульсу	272		
Реактивний рух	272		

Перший закон термодинаміки	292	Умова застосовності законів геометричної оптики	323
Робота в термодинамічному процесі	292	Світлові хвилі	324
Ізохорний процес	292	Інтерференція	324
Ізотермічний процес	293	Дифракція	324
Адіабатний процес	293	Принцип Гюйгенса	326
Ізобарний процес	293	Оптичний спектр світла	327
Необоротність теплових процесів	293	Поляризація світла	327
Перетворення енергії під час роботи теплового двигуна	294	Випромінювання і поглинання світла атомами	328
Холодильники і кондиціонери	295	Атомні і молекулярні спектри	328
Електродинаміка	296	Спектральний аналіз	330
Електричне поле і струм	296	Кванти та атоми	330
Електричне поле	296	Постулати Бора	330
Лінії напруженості	297	Фотоефект	331
Робота електростатичного поля	298	Застосування фотоефекту	332
Потенціал і різниця потенціалів	298	Етапи розвитку фізики елементарних частинок	333
Напруга	298		
Зв'язок між напругою (різницею потенціалів) і напруженістю	299		
Провідники в електростатичному полі	299		
Діелектрики в електростатичному полі	300		
Поляризація діелектриків	300		
Електроємність	301		
Конденсатори	301		
З'єднання конденсаторів	302		
Постійний електричний струм	303		
Електромагнітне поле	305		
Магнітне поле. Магнітна індукція	305		
Сила Ампера	306		
Сила Лоренца	306		
Лінії магнітної індукції	307		
Магнітні властивості речовини	308		
Магнітна проникність	308		
Феромагнетики. Використання магнітних матеріалів	308		
Електромагнітна індукція	308		
Генератор електричного струму	310		
Трансформатори	311		
Коливання і хвилі	312		
Механічні коливання	312		
Рівняння гармонічних коливань	313		
Прості коливальні системи	313		
Перетворення енергії при коливаннях	313		
Резонанс	314		
Механічні хвилі	314		
Звукові хвилі	316		
Електромагнітні коливання	317		
Коливальний контур	317		
Резонанс у колі змінного струму	319		
Електромагнітні хвилі	319		
Властивості електромагнітних хвиль різних діапазонів частот	321		
Хвильова і квантова оптика	321		
Розвиток уявлень про природу світла	322		
		ХІМІЯ	
		Загальна хімія	334
		Предмет і завдання хімії	334
		Основні поняття і закони хімії	335
		Речовини. Чисті речовини і суміші	335
		Фізичні та хімічні явища	335
		Будова речовини. Атоми і молекули	336
		Закон сталості складу	337
		Атомна одиниця маси. Відносна атомна маса хімічного елемента	337
		Відносна молекулярна маса речовини	338
		Хімічні реакції	338
		Хімічні рівняння	338
		Закони збереження маси речовини і енергії	339
		Типи хімічних реакцій	339
		Хімічна рівновага. Принцип Ле Шательє	341
		Швидкість реакцій	342
		Хімічний елемент. Проста речовина	343
		Алотропія	343
		Складна речовина, її відмінність від суміші	344
		Хімічні символи. Хімічні формули речовини	345
		Валентність хімічних елементів	346
		Складання формул бінарних сполук за валентністю елементів	346
		Ступінь окиснення. Складання формул речовин з йонним зв'язком	347
		Кількість речовини	347
		Моль. Молярна маса	347
		Молярний об'єм газу	348
		Закон Авогадро	348
		Відносна густина газів	348
		Розрахунки за хімічними формулами	349

Неорганічна хімія	350	Фізико-хімічна сутність процесу розчинення. Поняття про кристалогідрати	387
Основні класи неорганічних сполук	350	Розчинність. Чинники, що впливають на розчинність	388
Оксиди	350	Кількісний склад розчину. Масова частка розчиненої речовини	388
Способи добування оксидів	352	Будова молекули води. Вода як розчинник	389
Назви оксидів	353	Розчини: насичені і ненасичені, розбавлені і концентровані	390
Основи	353	Електролітична дисоціація	391
Назви гідроксидів	353	Електроліти та неелектроліти	391
Класифікація гідроксидів	353	Ступінь дисоціації: сильні та слабкі електроліти	393
Добування основ	354	Дисоціація кислот, основ і солей	394
Хімічні властивості основ	354	Реакції обміну між розчинами електролітів, умови їх перебігу. Йонні рівняння	396
Кислоти	356	Металічні елементи та їхні сполуки	397
Класифікація кислот	356	Положення металів у періодичній системі. Особливості будови атомів	397
Назви кислот	357	Електрохімічний ряд напруг (ряд активності, або ряд стандартних електродних потенціалів)	399
Хімічні властивості кислот	357	Загальні фізичні властивості металів	399
Способи добування кислот	358	Загальні хімічні властивості металів	399
Соли	358	Поняття про корозію металів та засоби боротьби з нею	401
Класифікація солей	359	Основні способи промислового добування металів	402
Назви солей	359	Поняття про сплави металів	403
Добування солей	359	Лужні метали	403
Хімічні властивості солей	360	Характеристика за положенням у періодичній системі Д. І. Менделєєва та будовою атомів	403
Поняття амфотерності	361	Сполуки Натрію і Калію в природі. Калійні добрива	404
Хімічні властивості амфотерних оксидів і гідроксидів	361	Гідроксиди Натрію та Калію	405
Способи добування амфотерних оксидів і гідроксидів	361	Лужноземельні метали	406
Генетичні зв'язки між класами неорганічних сполук	362	Характеристика елементів головної підгрупи II групи періодичної системи	406
Періодичний закон і періодична система хімічних елементів Д. І. Менделєєва	363	Сполуки магнію	407
Структура періодичної системи хімічних елементів	364	Кальцій. Сполуки кальцію в природі	407
Властивості хімічних елементів залежно від розміщення у періодичній системі	366	Хімічні властивості магнію та кальцію	408
Будова атомів хімічних елементів	367	Оксид та гідроксид кальцію	408
Склад атомних ядер	367	Якісні реакції	409
Будова електронних оболонок атомів хімічних елементів	369	Твердість води і способи її усунення	409
Розподіл електронів на енергетичних рівнях і підрівнях	370	Алюміній	410
Квантові числа	375	Характеристика елемента і його сполук	410
Електронегативність хімічних елементів	377	Амфотерність оксиду та гідроксиду алюмінію	412
Хімічний зв'язок	378	Сполуки алюмінію в природі, його роль у техніці	413
Природа хімічного зв'язку	378		
Ковалентний зв'язок	378		
Полярний і неполярний ковалентний зв'язок	380		
Йонний зв'язок	382		
Водневий зв'язок	382		
Будова речовини: молекулярна і немолекулярна	384		
Типи кристалічних ґраток	384		
Суміші речовин	385		
Розчини	387		
Поняття про розчини	387		

Ферум	413	Вуглець	455
Характеристика елемента за його положенням у періодичній системі. Фізичні та хімічні властивості заліза	413	Оксиди карбону	458
Оксиди і гідроксиди, залежність їх властивостей від ступеня окиснення заліза	415	Силіцій	462
Хімічні реакції, на яких базується виробництво чавуну і сталі	416	Кремній	463
Роль заліза та його сплавів у техніці	419	Силіцій(IV) оксид	465
Неметалічні елементи та їх сполуки.	419	Силікатна кислота та її солі	466
Загальна характеристика неметалічних елементів	419	Органічна хімія.	468
Гідроген	420	Теоретичні основи органічної хімії.	468
Характеристика елемента за положенням у періодичній системі	420	Теорія хімічної будови органічних сполук	
Дигідроген (водень)	421	О. Бутлерова (1861 р.)	469
Хлор та його сполуки	422	Основні положення теорії О. Бутлерова	469
Характеристика елемента за положенням у періодичній системі	422	Молекулярна будова органічних сполук	471
Дихлор	423	Ізомерія органічних сполук	474
Гідрогенхлорид. Хлоридна кислота та її солі	425	Способи розриву хімічних зв'язків у молекулах органічних сполук	476
Застосування хлору та хлоридів	426	Номенклатура ізомерів	477
Елементи головної підгрупи VI групи періодичної системи	426	Класифікація органічних сполук	478
Загальна характеристика	426	Найважливіші органічні сполуки.	481
Оксиген та його сполуки	427	Спільні й відмінні ознаки органічних і неорганічних сполук	481
Діоксиген (кисень)	428	Вуглеводні	481
Вода	429	Алкани	481
Сульфур та його сполуки	430	Метан як представник алканів, його добування та застосування	488
Сірка	430	Етилен і його гомологи (алкени)	489
Дигідрогенсульфід H_2S	432	Алкени	489
Оксиди сульфуру	433	Етилен, добування й застосування у промисловості	496
Сульфур(IV) оксид	433	Ацетилен та його гомологи	497
Сульфур(VI) оксид	434	Ароматичні вуглеводні.	
Сульфатна кислота	435	Гомологічний ряд бензену	501
Елементи головної підгрупи V групи періодичної системи	438	Поняття про взаємний вплив атомів на прикладі толуену (толуолу)	504
Загальна характеристика	438	Взаємозв'язок вуглеводнів	505
Нітроген та його сполуки	439	Природні джерела вуглеводнів	506
Динітроген (азот)	439	Природний і попутний нафтові гази	506
Амоніак (аміак)	440	Нафта. Перегонка нафти. Крекінг нафтопродуктів	506
Солі амонію	442	Вугілля: коксування вугілля	508
Оксиди нітрогену	443	Оксигеновмісні вуглеводні	509
Нітратна кислота та її солі	445	Спирти: характеристична група, будова, номенклатура	509
Нітрати	448	Феноли	518
Нітратні добрива	448	Альдегіди: характеристична група, електронна будова	520
Фосфор та його сполуки	449	Карбонові кислоти	526
Сполуки фосфору	450	Головні представники одноосновних карбонових кислот	531
Елементи головної підгрупи IV групи періодичної системи	454	Естери (складні ефіри)	533
Загальна характеристика	454	Жири як представники естерів	535
Карбон та його сполуки	455	Вуглеводи: глюкоза, сахароза, крохмаль і целюлоза	538
		Глюкоза	538
		Сахароза	542

Крохмаль	544
Целюлоза	546
Нітрогеномісні сполуки	549
Аміни як органічні сполуки, характеристична група. Анілін	549
Амінокислоти	553
Будова та біологічна роль білків	557
Біуретова реакція, або реакція Піуртовського	560
Ксантопротеїнова реакція	560
Біологічна роль білків	560
Синтез органічних сполук на основі вуглеводневої сировини	561
Природний каучук, його будова і властивості. Синтетичні каучуки	565
Синтетичне волокно капрон	567
Генетичний зв'язок між найважливішими класами органічних сполук	568
Розв'язування задач за хімічними формулами і виведення формули сполуки	569
Обчислення в хімії	569
Вираження кількісного складу розчину (суміші)	572
Розв'язування задач за рівняннями реакцій	573
БИОЛОГІЯ	
Вступ	577
Молекулярний рівень життя	578
Елементарний склад організмів	578
Хімічні сполуки в організмах	578
Неорганічні сполуки	578
Вода	578
Мінеральні сполуки	579
Органічні сполуки	579
Вуглеводи	579
Ліпіди	580
Білки	581
Нуклеїнові кислоти	583
Клітинний рівень організації життя	585
Поверхневий апарат клітини	586
Клітинний цикл	593
Обмін речовин і перетворення енергії в організмі	597
Біосинтез білка	601
Властивості генетичного коду	601
Етапи біосинтезу білка	602
Фотосинтез	603
Організмовий рівень життя	605
Неклітинні форми життя	605
Царство Дроб'янки	605
Царство Рослини	605
Вегетативні органи	610
Генеративні органи покритонасінних рослин	614
Розмноження рослин	616
Різноманітність рослин	620
Царство Рослини	621
Підцарство Справжні водорості	621
Підцарство Вищі рослини	622
Царство Гриби	627
Лишайники	628
Царство Тварини	629
Підцарство Найпростіші (Одноклітинні)	629
Підцарство Багатоклітинні тварини	631
Тип Кишковопорожнинні	631
Тип Плоскі черви	633
Тип Круглі черви	636
Тип Кільчасті черві	637
Тип Членистоногі	639
Тип Молюски	644
Тип Хордові	647
Людина	660
Місце у системі органічного світу	660
Тканини	660
Внутрішнє середовище організму: кров, тканинна (міжклітинна) рідина, лімфа	663
Нервова система	666
Опорно-рухова система	669
М'язи	670
Кров	672
Дихальна система	677
Живлення і травлення	679
Обмін речовин і енергії	682
Виділення	684
Шкіра	685
Сенсорні системи	685
Вища нервова діяльність людини	690
Розмноження й індивідуальний розвиток організмів	694
Індивідуальний розвиток організму (онтогенез)	698
Спадковість і мінливість організмів	700
Методи генетичних досліджень	701
Мінливість	707
Селекція	712
Надорганізмовий рівень життя	713
Адаптація	715
Популяційно-видовий рівень організації життя	716
Вид	716
Популяція	717
Екосистеми	718
Біосфера	721
Еволюційне вчення	722

Видавництво Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
www.trade.bookclub.ua

ГУРТОВИЙ ПРОДАЖ КНИГ ВИДАВНИЦТВА

ХАРКІВ

ДП з іноземними інвестиціями
«Книжковий Клуб
«Клуб Сімейного Дозвілля»»

61140, м. Харків-140,
просп. Гагаріна, 20-А
тел/факс +38 (057) 703-44-57
e-mail: trade@bookclub.ua
www.trade.bookclub.ua

Київська філія

04073, м. Київ, просп. Московський, 6, кімн. 35,
тел. +38 (067) 575-27-55
e-mail: kyiv@bookclub.ua

Одеська філія

65017, м. Одеса, вул. Малиновського, 16-А, кімн. 109
тел. +38 (067) 572-44-28
e-mail: odessa@bookclub.ua

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»

служба роботи з клієнтами:

тел. +38 (057) 783-88-88

e-mail: support@bookclub.ua

Інтернет-магазин: www.bookclub.ua
«Книжковий клуб», а/с 84, Харків, 61001

Великий довідник школяра: природничі науки. 5—11 класи. /
B27 О. М. Роганін (математика), Л. Е. Генденштейн, Л. А. Кирик,
І. М. Гельфгад (фізика), А. М. Бутенко (хімія), О. В. Култаєва
(біологія). — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. — 736 с. : іл.

ISBN 978-966-14-8729-0

У великому довіднику школяра вміщено матеріал шкільного курсу з природничих наук — математики, фізики, хімії, біології, упорядкований за темами. Теоретичний матеріал викладений у простій і доступній для сприйняття формі, супроводжується великою кількістю рисунків, схем, таблиць.

УДК 373.167.1
ББК 2я7